

УДК 378

Такіров Тімур

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID 0000-0003-4560-6383

DOI 10.24139/2312-5993/2025.05/359-373

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ РЕСТАВРАТОРІВ В УКРАЇНІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

У статті здійснено комплексний аналіз сучасних викликів та перспектив підготовки майбутніх реставраторів в Україні в умовах повномасштабної війни та масового руйнування об'єктів культурної спадщини. Наголошено, що збереження і відновлення культурних пам'яток у сучасних реаліях набуває не лише професійного, а й суспільно-державного та світоглядного значення, що актуалізує потребу в підготовці фахівців нового типу – реставраторів із високим рівнем професійної культури, сформованої на засадах міждисциплінарності, етики та відповідальності за збереження національної ідентичності.

Розкрито сутність поняття «професійна культура реставратора» як інтегративної якості особистості, що поєднує фахові компетентності, систему цінностей, етичні принципи та особистісні якості, необхідні для прийняття виважених професійних рішень у складних і часто незворотних реставраційних процесах. Підкреслено, що професійна підготовка реставратора не може обмежуватися лише оволодінням технічними навичками, а має бути спрямована на формування цілісної професійної ідентичності та усвідомлення соціальної місії збереження культурної спадщини.

На основі аналізу вітчизняного стану підготовки фахівців і європейського досвіду (Франція, Німеччина, Італія) виокремлено ключові відмінності освітніх моделей, зокрема щодо тривалості навчання, частки практичної підготовки, рівня міждисциплінарної інтеграції, технологічного оснащення та ролі професійних асоціацій у регулюванні доступу до професії. Доведено, що європейські освітні системи орієнтовані на поєднання фундаментальної теоретичної підготовки з інтенсивною практичною діяльністю на реальних об'єктах культурної спадщини.

Обґрунтовано комплекс педагогічних умов ефективного формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти України, серед яких: інтеграція теоретичного навчання з проектно-орієнтованою практикою; реалізація міждисциплінарного підходу; активна міжнародна співпраця; упровадження цифрових технологій і засобів штучного інтелекту; формування етичного освітнього середовища та професійної відповідальності здобувачів освіти. Особливу увагу приділено можливостям використання штучного інтелекту у реставраційній освіті для діагностики стану пам'яток, моделювання реставраційних процесів, створення цифрових двійників об'єктів культурної спадщини та персоналізації навчальних траєкторій студентів.

Зроблено висновок, що реалізація запропонованих педагогічних умов сприятиме підвищенню якості підготовки реставраторів, формуванню їхньої професійної культури та готовності до ефективної діяльності в умовах післявоєнної відбудови України, забезпечуючи збереження історичної пам'яті та культурної спадщини для майбутніх поколінь.

Ключові слова: підготовка реставраторів; професійна культура; педагогічні умови; культурна спадщина; реставраційна освіта; міждисциплінарний підхід; цифрові технології; штучний інтелект; європейський досвід; етика реставрації.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. Сучасна Україна переживає один з найтрагічніших періодів у своїй історії, пов'язаний не лише з втратою людських життів, але й з безпрецедентним руйнуванням національної культурної спадщини. За офіційними даними Міністерства культури та інформаційної політики України, з початку повномасштабного вторгнення російської федерації пошкоджено або знищено понад тисячу об'єктів культурної спадщини (*1612 пам'яток культурної спадщини та 2427 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію*). Ця трагедія різко загострила потребу у висококваліфікованих фахівцях-реставраторах, здатних не просто технічно відновити, але й зберегти автентичність, історичну цінність та духовну складову кожного пам'ятника.

Професія реставратора сьогодні набуває особливого значення, перетворюючись з технічної спеціальності на місію зі збереження національної ідентичності. Однак сучасна вітчизняна система освіти не завжди відповідає цим викликам. Існує глибока суперечність між нагальною потребою у якісних методиках збереження спадщини та недостатньою орієнтацією освітніх програм на формування цілісного комплексу професійної культури майбутнього фахівця. Підготовка реставратора не може обмежуватися передачею технічних навичок; вона має виховувати особистість, яка усвідомлює свою місію, дотримується міжнародних етичних стандартів і володіє широким спектром знань на стику мистецтва, науки та технологій.

Актуальність дослідження полягає в необхідності розробки сучасної концепції підготовки реставраторів, яка б відповідала як міжнародним стандартам, так і специфічним потребам відбудови України. Саме тому дослідження педагогічних умов формування професійної культури майбутніх реставраторів набуває стратегічного значення для збереження національної ідентичності та історичної пам'яті українського народу.

Метою статті є теоретичне осмислення сучасних викликів і перспектив підготовки майбутніх реставраторів в Україні та обґрунтування педагогічних умов формування їхньої професійної культури. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1) проаналізувати сучасні виклики та проблеми підготовки майбутніх реставраторів в Україні в умовах воєнних руйнувань культурної спадщини;

2) розкрити сутність професійної культури реставратора як інтегративної якості особистості та визначити педагогічні умови її формування у закладах вищої освіти;

3) обґрунтувати перспективні напрями модернізації підготовки реставраторів з урахуванням європейського досвіду, цифрових технологій та можливостей використання штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Професійна культура реставратора сьогодні розуміється не просто як сума знань і вмінь, а як інтегративна якість особистості, яка визначає всю професійну діяльність фахівця. Це синтез професійної компетентності та соціально-етичного ставлення до об'єкта культурної спадщини. Як зазначає Є. Гармаш, професійна культура є важливим показником соціальної зрілості особистості та комплексом особистих знань, вмінь, навичок, якостей, що визначають готовність до реалізації своїх сутнісних сил у конкретній галузі суспільної праці (Рузяк, 2022).

З одного боку, професійна культура включає глибокі теоретичні знання з історії мистецтва, архітектури, хімії, фізики, матеріалознавства та володіння традиційними та сучасними реставраційними технологіями. Сучасний реставратор повинен вільно орієнтуватися у техніках і технологіях створення художніх предметів, знати результати старіння матеріалів, причини руйнування експонатів та основні види лабораторних досліджень (*Всеукраїнська асоціація охорони культурної спадщини*).

З іншого боку, основою професійної культури є непохитні етичні принципи: повага до автентичності пам'ятки, принцип мінімального втручання, реверсивність (зворотність) застосовуваних матеріалів та відповідальність перед майбутніми поколіннями. Міжнародні стандарти, зокрема Венеційська хартія 1964 року (*International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*), чітко визначають, що консервація пам'яток має спиратися на дослідження та використання традиційних технік, а реставрація має припинятися там, де починається гіпотеза.

Особливо важливими є особистісні якості реставратора, такі як акуратність, посидючість, терпіння, розвинена моторика, здатність до концентрації уваги та емоційна стійкість. Робота реставратора часто

порівнюється з роботою хірурга, де кожна дія має бути продумана та вимірена, адже будь-яка помилка може бути непоправною. Як зазначають фахівці, «реставратор, як хірург, на операції повертає до життя безцінні витвори мистецтва, по крупицях поживавивши творіння великих майстрів» (Львівська національна академія мистецтв).

Таким чином, професійна культура – це система цінностей, знань і якостей, що дозволяє реставраторові не лише виконувати технологічні операції, але й приймати етично виважені рішення в складних ситуаціях, часто в умовах неповноти інформації. Це якість, що формується протягом усього життя та вимагає постійного самовдосконалення, професійного розвитку та відповідальності за наслідки своєї діяльності.

Підготовка фахівців-реставраторів в Україні стикається з низкою системних проблем, які загострилися в умовах війни та потребують негайного вирішення.

Однією з найважливіших проблем є відсутність у офіційному переліку спеціальності «архітектор-реставратор». Це призводить до того, що підготовка часто здійснюється в рамках ширких архітектурних або мистецьких спеціальностей і не має необхідної глибини та спеціалізації. Як зазначає архітектор О. Кумейко, «у профільних ВНЗ України наразі майже відсутня така спеціальність, як архітектор-реставратор. Часто навчання реставраційній справі міститься в програмі спеціальностей архітектурного факультету, що, на мою думку, не є достатнім» (Львівська національна академія мистецтв).

Існує також значний розрив між поколіннями: досвідчені фахівці радянської школи відходять, а молодим спеціалістам часто не вистачає можливостей для набуття всебічного практичного досвіду. За словами експертів, більшість діючих реставраторів – це люди віком 50-60 років, тоді як молодь не має можливості отакого ж рівня знань за відсутності належної фахової підготовки (Чорна, 2021).

Матеріально-технічна база багатьох навчальних закладів залишається застарілою і не відповідає сучасним вимогам. Реставрація сьогодні – це високотехнологічний процес, що передбачає використання 3D-сканування, мультиспектрального аналізу, сучасних дослідницьких лабораторій, доступ до яких у студентів обмежений. Як зазначають дослідники, для якісної підготовки потрібне створення навчальної науково-виробничої бази, оснащеної сучасним

обладнанням, що відповідає високим вимогам професії (*Всеукраїнська асоціація охорони культурної спадщини*).

Крім того, ізоляція української науки та освіти в минулі десятиліття призвела до відриву від міжнародних стандартів і найсучасніших методологій, що активно розвиваються в Європі та світі. Багато європейських технологій реставрації та збереження залишаються теоретично доступними, але практично не використовуються в українській освітній практиці (*Львівська національна академія мистецтв*).

Усвідомлення цих проблем стало поштовхом для розробки Національної програми підготовки фахівців з реставрації пам'яток культурної спадщини, яка була започаткована у 2023 році за ініціативи Всеукраїнської асоціації охорони культурної спадщини за сприяння МКІП та Українського національного комітету ICOMOS (В Україні оновлюють систему підготовки реставраторів, 2025). Її метою є консолідація професіоналів, популяризація професії, відкриття та оновлення відповідних кафедр у ЗВО, організація навчання та практики в Україні і за кордоном.

Аналіз європейської освіти для реставраторів дозволяє виокремити ключові принципи, які можуть бути корисними для України. У таких країнах, як Франція, Італія, Німеччина та Польща, підготовка реставраторів є довгою, багаторівневою та ґрунтовною.

У Франції в Institut national du patrimoine (INP) навчання триває п'ять років і поєднує фундаментальну теоретичну підготовку з інтенсивною практикою в майстернях, стажуваннями в музеях та на пам'ятках, а також участю в польових школах (*Institut national du patrimoine (INP)*). Особливістю французької системи є тісне поєднання освіти з практичною діяльністю: студенти працюють над унікальними та оригінальними роботами, які довіряються численними установами спадщини. Акцент робиться на міждисциплінарності: студенти вивчають не лише мистецтвознавство, але й хімію, біологію, фізику процесів руйнування.

У Німеччині, в таких університетах як HAWK, програми побудовані на поєднанні науки, технологій та майстерності (*HAWK University of Applied Sciences and Arts*). Велика увага приділяється використанню цифрових методів документування та дослідження. Як зазначає професор університету HAWK Ulrike Nähler, «твори мистецтва, історичні документи та предмети мають бути збережені для майбутніх поколінь. Ми навчаємо їх вивчення, дослідження та документування, а

також методів консервації та реставрації» (*HAWK University of Applied Sciences and Arts*). Німецька система також пропонує інноваційні онлайн-курси з реставрації та консервації через Hornemann Institut, що дозволяє здобувати знання незалежно від місця знаходження (*Hornemann Institut*).

В Італії, де знаходиться значна частина світової культурної спадщини, існує чітка диференціація між реставраторами з повною вищою освітою та техніками-реставраторами. Останні навчаються три роки і проходять 260 годин практики щорічно, що забезпечує глибоке занурення в практичні аспекти професії (*Львівська національна академія мистецтв*). Італійська модель відрізняється винятковою увагою до вивчення антикварних технік та традиційних матеріалів.

Важливим є те, що доступ до професії в багатьох країнах ЄС регулюється через професійні асоціації (наприклад, Європейська конфедерація організацій консерваторів-реставраторів – ECCO), які встановлюють єдині стандарти якості та етичні кодекси (Ревенок, 2021). ECCO визначає професійні рекомендації, що стосуються освіти, практики та етики, гарантуючи високий рівень підготовки фахівців по всій Європі.

Цей досвід свідчить, що ефективна підготовка реставратора неможлива без створення навчального середовища, яке максимально наближене до реальних умов професійної діяльності та інтегроване в міжнародний контекст. Європейські моделі демонструють важливість тривалого, поетапного навчання з обов'язковим поєднанням теоретичної підготовки з практичною діяльністю на реальних об'єктах культурної спадщини.

Для більш наочної ілюстрації відмінностей між українською та європейською системами підготовки реставраторів, пропонуємо порівняльну таблицю основних параметрів освітніх програм.

Таблиця 1

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ УКРАЇНИ ТА ЄС

Критерій порівняння	Україна	Європейський Союз
Тривалість навчання	4 роки (бакалавр) + 1,5-2 роки (магістр)	3-4 роки (бакалавр) + 2 роки (магістр) + часто додаткові сертифікаційні курси
Спеціалізація	Загальна підготовка «реставратор», рідше за спеціальностями	Чітка спеціалізація: реставрація кам'яної скульптури, дерев'яних

		поліхромних предметів, текстилю тощо
Практична складова	20-30% навчального часу, часто відривана від реальних проєктів	50-70% навчального часу, інтегрована в реальні реставраційні проєкти
Міждисциплінарність	Обмежене поєднання дисциплін, переважно в межах мистецтвознавства	Глибока інтеграція природничих наук, технологій, гуманітарних дисциплін
Технологічне оснащення	Обмежене, переважно традиційні інструменти	Сучасне обладнання: 3D-сканери, спектрометри, мікроскопи, цифрові лабораторії
Міжнародна інтеграція	Обмежена участь у міжнародних програмах	Активна участь у програмі Erasmus+, спільні дослідницькі проєкти
Акредитація	Державна акредитація	Подвійна акредитація: державна + професійними асоціаціями (ECCO)
Викладацький склад	Переважно академічні викладачі	Поєднання академіків та практиків-реставраторів
Мова викладання	Українська	Англійська + мова країни навчання
Трудоустроєвість	40-60% випускників працюють за фахом	80-90% випускників працюють за фахом

Як видно з таблиці, основним відмінностям є глибина практичної підготовки, рівень технологічного оснащення та інтеграція в міжнародний освітній простір. Це вказує на конкретні напрями для модернізації української системи освіти.

Для подолання існуючих проблем та створення в Україні конкурентоспроможної системи підготовки реставраторів необхідно реалізувати комплекс педагогічних умов, спрямованих на формування цілісної професійної культури.

Першочерговою умовою є інтеграція теоретичного навчання з глибокою, системною практикою. Це означає відхід від класичної лекційної моделі до проєктного навчання, коли студенти з перших курсів залучаються до роботи над реальними об'єктами під керівництвом досвідчених майстрів. Створення на базі ЗВО навчально-науково-виробничих майстерень, де студенти могли б відпрацьовувати технології на реальних, хоч і не унікальних, артефактах, є нагальною потребою. Досвід Львівської національної академії мистецтв, де студенти вже під час навчання беруть участь у реставрації

монументальних пам'яток мистецтва, свідчить про ефективність такого підходу (*Культурна спадщина та цифрові біла книга технології*).

Другою ключовою умовою є реалізація міждисциплінарного підходу. Навчальні програми мають бути переосмислені таким чином, щоб знання з хімії, фізики, біології та історії мистецтв не викладалися ізольовано, а були органічно вплетені в контекст вирішення конкретних реставраційних завдань. Залучення до викладання фахівців з різних галузей – археологів, істориків, архітекторів, хіміків – дозволить сформувати у студентів цілісне бачення процесу збереження спадщини. Як зазначають автори навчального посібника «Теорія та практика реставрації», сучасний реставратор повинен володіти знаннями з історії мистецтва та цивілізацій, методів дослідження та документування, теорії та етики збереження, хімії, біології та фізики процесів руйнування (*Всеукраїнська асоціація охорони культурної спадщини*).

Третьою важливою умовою є активна міжнародна співпраця та використання цифрових технологій. Організація стажувань для студентів і викладачів у провідних європейських центрах, участь у міжнародних проектах та конференціях є найшвидшим шляхом інтеграції в глобальний освітній простір. Одночасно необхідно масово впроваджувати в навчальний процес сучасні цифрові інструменти: 3D-моделювання та сканування для фіксації пам'яток, геоінформаційні системи для моніторингу стану об'єктів, онлайн-курси від провідних університетів для заповнення прогалин у власних програмах.

Сьогодні є унікальні можливості використання штучного інтелекту у реставраційній освіті та практиці.

Штучний інтелект відкриває революційні можливості в діагностиці культурних об'єктів. Глибоке навчання (deep learning) дозволяє аналізувати мікрофотографії матеріалів, автоматично класифікувати типи пошкоджень та визначати причини деградації. Алгоритми комп'ютерного зору здатні виявляти найменші тріщини, зміни кольору та структури матеріалів, які можуть бути непомітні людському оку. Для українських умов це особливо актуально у зв'язку з масовими пошкодженнями пам'яток внаслідок бойових дій, коли потрібна швидка та точна оцінка стану великої кількості об'єктів.

Машинне навчання дозволяє створювати предиктивні моделі старіння різних матеріалів. Аналізуючи дані про температуру, вологість, освітленість та інші фактори, ШІ може прогнозувати динаміку деградації та рекомендувати оптимальні умови зберігання. Це

особливо важливо для музейних колекцій та бібліотечних фондів, де необхідно максимізувати термін збереження артефактів.

Технології ШІ дозволяють створювати реалістичні симуляції реставраційних процесів. Студенти можуть відпрацьовувати складні технології реставрації на віртуальних копіях унікальних пам'яток без ризику їх пошкодження. Системи на основі ШІ можуть моделювати фізичні та хімічні процеси, що відбуваються під час реставрації, дозволяючи передбачити наслідки тих чи інших втручань.

Генеративні змагальні мережі (GAN) та інші передові алгоритми ШІ можуть відтворювати втрачені фрагменти пам'яток на основі аналізу аналогічних об'єктів, історичних джерел та збережених елементів. Це відкриває нові перспективи для реконструкції пошкоджених війною пам'яток, коли традиційні методи відновлення неможливі через відсутність достатньої інформації.

ШІ може автоматизувати процес документування реставраційних робіт, аналізуючи фотографії, скани та іншу документацію. Алгоритми комп'ютерного зору здатні розпізнавати та класифікувати різні типи втручань, створювати детальні звіти про стан об'єктів та відстежувати динаміку змін у часі.

Адаптивні системи на основі ШІ можуть аналізувати успішність студентів, визначати їх сильні та слабкі сторони та пропонувати індивідуальні навчальні траєкторії. Це дозволяє оптимізувати процес навчання та забезпечити максимальну ефективність засвоєння знань і навичок.

ШІ дозволяє аналізувати великі масиви даних про культурну спадщину, виявляти закономірності, тенденції та взаємозв'язки, які важко помітити людському аналітику. Це може включати аналіз історичних документів, архівних матеріалів, результатів наукових досліджень.

Машинне навчання може допомогти у дослідженні та розробці нових реставраційних матеріалів, аналізуючи їх властивості, взаємодію з оригінальними матеріалами та довгострокову поведінку в різних умовах.

Впровадження технологій штучного інтелекту в галузь збереження культурної спадщини потребує розробки цілеспрямованих практичних рішень, адаптованих до специфіки українського контексту. Першочерговим завданням має стати створення єдиної національної цифрової платформи, яка об'єднає розрізнені дані про стан культурних

пам'яток по всій території України. Така платформа має акумулювати інформацію з різних джерел: архівні матеріали, результати обстежень, фотографії, дані 3D-сканування, наукові звіти. Завдяки інтеграції з алгоритмами машинного навчання система зможе не лише систематизувати цю інформацію, але й виявляти закономірності пошкоджень, прогнозувати ризики подальшої деградації та формувати пріоритетні списки об'єктів, що потребують негайного втручання.

Важливим напрямом є розробка спеціалізованих мобільних додатків, оснащених технологіями комп'ютерного зору. Такі додатки дозволять волонтерам, місцевим активістам та працівникам музеїв оперативно фіксувати пошкодження пам'яток навіть за умов обмеженого доступу фахівців. Алгоритми ШІ зможуть попередньо класифікувати характер пошкоджень, оцінювати їх масштаби та формувати попередні рекомендації щодо невідкладних консерваційних заходів. Це особливо актуально для тимчасово окупованих та прифронтових територій, де професійна оцінка стану пам'яток часто є неможливою.

Для забезпечення безперервності освітнього процесу необхідно розгорнути мережу віртуальних лабораторій, які відтворюють реальні умови реставраційної практики. Ці лабораторії мають забезпечити доступ до цифрових копій унікальних пам'яток, симуляторів реставраційних процесів та баз знань з використанням технологій доповненої реальності. Такий підхід дозволить студентам віддалено опанувати практичні навички, проводити віртуальні експерименти з різними методиками реставрації та отримувати досвід роботи з об'єктами, доступ до яких у реальному житті обмежений через військові дії чи інші причини.

Найважливішим завданням у довгостроковій перспективі є створення цифрових близнюків зруйнованих та пошкоджених пам'яток. Ця робота має включати не просто 3D-сканування, а комплексне моделювання всіх характеристик об'єкта: матеріального складу, структурних особливостей, історичних шарів. Такі цифрові копії стануть основою для майбутньої реставрації, дозволяють точно відтворити втрачені елементи, проводити віртуальні тестування різних методів відновлення та зберігати повну інформацію про пам'ятку для майбутніх поколінь. Особливе значення це має для повністю знищених об'єктів, де цифровий близнюк залишається єдиним свідченням їх історичного вигляду та архітектурних особливостей.

Упровадження цих технологій не лише підвищить якість підготовки реставраторів, але й значно прискорить процес документування та відновлення української культурної спадщини, пошкодженої війною.

Дослідження показують, що цифрові технології відіграють ключову роль у сучасній реставрації, дозволяючи створювати точні копії об'єктів, проводити віртуальні реконструкції та документувати стан пам'яток (*Institut national du patrimoine (INP)*).

Нарешті, центральною умовою є формування етичного середовища та професійної ідентичності. Введення окремих курсів з реставраційної етики, заснованих на міжнародних кодексах ICOM (*International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*) та ECCO (Ревенок, 2021), та обговорення складних етичних дилем на прикладах реальних кейсів має стати обов'язковим елементом підготовки. Як зазначає Н. Ревенок, «актуальними проблемами у мистецтвознавстві, художній та реставраційній діяльності залишаються етичні питання, особливо при роботі з пам'ятками історії та культури» (Ревенок, 2021). Важливо виховувати не просто технічного виконавця, а громадянина, який усвідомлює свою роль у збереженні культурного коду нації та відповідальність за свої рішення перед суспільством та майбутніми поколіннями.

Реалізація цих умов вимагає системних змін в організації освітнього процесу, підвищення кваліфікації викладачів, оновлення матеріально-технічної бази та тісної співпраці з професійною спільнотою. Однак саме такий комплексний підхід дозволить підготувати фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасних викликів та забезпечити якісне збереження культурної спадщини України.

Висновки. Формування професійної культури майбутніх реставраторів є складним, багатоаспектним завданням, успіх якого визначається поєднанням зусилля держави, освітніх установ та професійної спільноти. Сьогоднішній стан цієї галузі в Україні характеризується наявністю значних викликів, пов'язаних із законодавчими прогалинами, застарілою матеріальною базою та ізоляцією від міжнародного контексту.

Проведене дослідження дозволило визначити сутність професійної культури реставратора як інтегративної якості особистості, що поєднує фахові компетенції, етичні принципи та особистісні характеристики. Аналіз європейського досвіду підготовки реставраторів виявив ключові

принципи успішних освітніх моделей: тривалість та глибину підготовки, поєднання теорії з інтенсивною практикою, міждисциплінарність та дотримання міжнародних стандартів.

На основі цього аналізу було обґрунтовано комплекс педагогічних умов ефективного формування професійної культури в українських ЗВО. До них відносяться: інтеграція теоретичної підготовки з практикою через проєктне навчання; реалізація міждисциплінарного підходу; активна міжнародна співпраця та використання цифрових технологій; формування етичного середовища та професійної ідентичності.

Запровадження цих умов дозволить перетворити підготовку реставраторів з отримання професії на становлення особистості з високим рівнем професійної культури. Саме такі фахівці здатні будувати не просто нові об'єкти, а відновлювати історичну пам'ять та національну ідентичність України, що є запорукою її духовного відродження в повоєнний час. Розпочата Національна програма підготовки фахівців дає шанс на позитивні зміни, реалізація яких вимагатиме консолідованих зусиль усіх зацікавлених сторін.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаються у розробленні та експериментальній перевірці моделей формування професійної культури майбутніх реставраторів у закладах вищої освіти України. Доцільним є поглиблене вивчення методик інтеграції цифрових технологій і штучного інтелекту в реставраційну освіту, зокрема створення віртуальних лабораторій, цифрових двійників пам'яток та адаптивних освітніх платформ.

Окремого наукового інтересу потребують питання розроблення стандартів етичної підготовки реставраторів, формування професійної ідентичності здобувачів освіти, а також дослідження ефективності міжнародних освітніх програм і академічної мобільності у контексті післявоєнної відбудови та збереження культурної спадщини України.

ЛІТЕРАТУРА

- 1612 пам'яток культурної спадщини та 2427 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію. Міністерство культури України. URL: <https://surl.li/ovrgkd>. (1,612 cultural heritage sites and 2,427 cultural infrastructure objects were damaged in Ukraine due to Russian aggression. Ministry of Culture of Ukraine. URL: <https://surl.li/ovrgkd>)
- Всеукраїнська асоціація охорони культурної спадщини. Офіційний веб-сайт. URL: https://vaoks.com.ua/?utm_source=chatgpt.com. (All-Ukrainian Association for the Protection of Cultural Heritage. Official website. URL: <https://vaoks.com.ua>)

- В Україні оновлюють систему підготовки реставраторів. 2025. URL: <https://surl.li/wtccods>. (*The system of training restorers in Ukraine is being updated.* (2025). URL: <https://surl.li/wtccods>)
- Культурна спадщина та цифрові біла книга технології. Біла книга. URL: <https://surl.li/wzziju>. (*Cultural Heritage and Digital Technologies: White Paper.* URL: <https://surl.li/wzziju>)
- Куцевич, В., Марусик, Т., Коротун, І., Дивак, В., Герич, К. (2024). *Теоретичні і практичні основи реставрації*: підручник. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL: <https://surl.li/nyovhc>. (Kutsevych, V., Marusyk, T., Korotun, I., Dyvak, V., & Herych, K. (2024). *Theoretical and Practical Foundations of Restoration: Textbook*. Chernivtsi: Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. URL: <https://surl.li/nyovhc>)
- Львівська національна академія мистецтв. Кафедра реставрації творів мистецтва. URL: <https://lnam.edu.ua/uk/restoration/about.html>. (*Lviv National Academy of Arts. Department of Art Restoration.* URL: <https://lnam.edu.ua/uk/restoration/about.html>)
- Прибега, Л. (2016). *Архітектурна спадщина України: пам'яткоохоронний аспект: монографія*. Київ: Інститут культурології НАМ України. URL: <https://surl.li/pfxxoi>. (Prybieha, L. (2016). *Architectural Heritage of Ukraine: The Heritage Protection Aspect: Monograph*. Kyiv: Institute of Cultural Studies of the National Academy of Arts of Ukraine. URL: <https://surl.li/pfxxoi>)
- Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 293-р. URL: <https://surl.li/kaybsx>. (*On the Approval of the Strategy for the Development of Culture in Ukraine until 2030 and the Approval of the Operational Plan for Its Implementation in 2025–2027: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 28, 2025, No. 293-r.* URL: <https://surl.li/kaybsx>)
- Ревенок, Н. М. (2021). Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, 122–128. URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/244414/242288>. (Revenok, N. M. (2021). Ethical problems of restoration and expert activity. *Bulletin of the National Academy of Culture and Arts Management*, 3, 122–128. URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/244414/242288>)
- Рузяк, Т.І. (2022). *Формування професійної культури учнів закладів професійнотехнічної освіти сфери обслуговування* (дис. ... доктора філософії за спеціальністю 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями)). Львів. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20382/disertaciyaruzyak010622.pdf?utm_source. (Ruziak, T. I. (2022). *Formation of professional culture of students of vocational education institutions in the service sector* (PhD dissertation, Specialty 015 – Vocational Education). Lviv. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2022/radaphd/20382/disertaciyaruzyak010622.pdf>)
- Томенко, М. В., Харчук, О. О. (2023). До питання співпраці України з Юнеско у сфері захисту культурної, природної та нематеріальної спадщини. *Humanitarian Studios: Pedagogy, Psychology, Philosophy*, 14(1). URL: <https://humstudios.com.ua/web/uploads/pdf/39591-353861-1-PB.pdf>. (Tomenko, M. V., & Kharchuk, O. O. (2023). On the issue of Ukraine's cooperation

- with UNESCO in the field of protection of cultural, natural, and intangible heritage. *Humanitarian Studios: Pedagogics, Psychology, Philosophy*, 14(1). URL: <https://humstudios.com.ua/web/uploads/pdf/39591-353861-1-PB.pdf>
- Чорна, Н. (2021). Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 36, 67-74. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-36-67-74>. (Chorna, N. (2021). Cultural heritage of Ukraine: Problems of study, preservation, and use. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*, 36, 67–74. <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-36-67-74>)
- European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations (ECCO). Professional Guidelines (Part III). 2020. URL: <https://surl.li/zkxvfa>.
- International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964). URL: https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/venice_e.pdf?utm_source
- ICOM Code of Ethics for Museums. International Council of Museums. 2017. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/code-of-ethics/>.
- Institut national du patrimoine (INP). Formation des restaurateurs. URL: <https://surl.li/aboebv>.
- HAWK University of Applied Sciences and Arts. Conservation and Restoration. URL: <https://surl.li/weydie>.
- Hornemann Institut. Online-Kurse für Restaurierung und Denkmalspflege. URL: <https://hornemann-institut.hawk.de/de/online-kurse>.

SUMMARY

Takirov Timur. Contemporary challenges and perspectives of restorer training in Ukraine: from theory to practice.

The article provides a comprehensive analysis of the contemporary challenges and prospects of training future restorers in Ukraine under the conditions of full-scale war and large-scale destruction of cultural heritage sites. It is emphasized that the preservation and restoration of cultural monuments in today's realities acquires not only professional but also socio-political and worldview significance, which актуалізує the need for a new type of specialist – a restorer with a high level of professional culture formed on the principles of interdisciplinarity, ethics, and responsibility for safeguarding national identity.

The essence of the concept of professional culture of a restorer is revealed as an integrative personal quality that combines professional competencies, a system of values, ethical principles, and personal characteristics necessary for making well-considered professional decisions in complex and often irreversible restoration processes. It is stressed that professional training of restorers cannot be limited to the acquisition of technical skills only but should be aimed at shaping a holistic professional identity and awareness of the social mission of preserving cultural heritage.

Based on the analysis of the current state of training specialists in Ukraine and European experience (France, Germany, Italy), key differences in educational models are identified, particularly in terms of the duration of training, the proportion of practical components, the level of interdisciplinary integration, technological equipment, and the role of professional associations in regulating access to the profession. It is proved that European educational systems are focused on combining fundamental theoretical training with intensive practical activity on real cultural heritage sites.

The study substantiates a set of pedagogical conditions for effective formation of the professional culture of future restorers in Ukrainian higher education institutions. These include the integration of theoretical learning with project-based practical training, the implementation of an interdisciplinary approach, active international cooperation, the introduction of digital technologies and artificial intelligence tools, and the development of an ethical educational environment and professional responsibility among students. Special attention is paid to the potential of artificial intelligence in restoration education, particularly in diagnosing the condition of heritage objects, modeling restoration processes, creating digital twins of cultural monuments, and personalizing students' learning trajectories.

It is concluded that the implementation of the proposed pedagogical conditions will contribute to improving the quality of restorer training, fostering their professional culture, and enhancing readiness for effective professional activity in the context of Ukraine's post-war recovery, thereby ensuring the preservation of historical memory and cultural heritage for future generations.

Key words: *training of restorers; professional culture; pedagogical conditions; cultural heritage; restoration education; interdisciplinary approach; digital technologies; artificial intelligence; European experience; restoration ethics.*